

TWORZENIE W SZKOŁACH OGÓLNODOSTĘPNYCH WARUNKÓW DO EDUKACJI DZIECI I MŁODZIEŻY ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

1. Wprowadzenie

Wprowadzając system nadzoru pedagogicznego w Polsce jego twórcy określili min. listę wymagań dotyczących ważnych obszarów jakości funkcjonowania szkół i innych placówek edukacyjnych i/lub oświatowych. Jednym ze wskazanych obszarów było środowisko w rozumieniu wzajemnych relacji, wspólnych zadań i oczekiwań czyli szeroko rozumianej współpracy. Ta perspektywa stworzyła przestrzeń do refleksji nad rzeczywistym stanem wspólnych działań, które wpłynęły na opracowanie *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*.

Priorytetowym zadaniem w pracy grupy nad modelem było wskazanie racjonalnych i świadomych działań zmierzających do budowania wzajemnych relacji szkoła- instytucje/ organizacje. **W opracowanym modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zdefiniowano jego główne założenia, w tym cele, etapy i obszary wymagające wsparcia.** Założono, że działania koalicyjne powinny być inicjowane na poziomie lokalnym „pomiędzy szkołą a instytucjami i organizacjami pozarządowymi w zależności od zidentyfikowanych problemów i potrzeb dziecka (...), a jej inspiratorem powinien być **organ prowadzący**, który posiada najpełniejszą informację o zadaniach realizowanych przez szkoły oraz wszystkie instytucje i organizacje pozarządowe w środowisku lokalnym” (wniosek uczestników seminarium ORE w dniu 15.01. 2014).

W pracach nad konstrukcją i założeniami *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* skorzystano z formuły wymiany doświadczeń osób zaangażowanych w działania na rzecz edukacji: **dyrektorów różnych typów szkół i placówek oświatowych, dyrektorów i pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, nauczycieli, przedstawicieli kuratorium oświaty-wizytatorów, doradców metodycznych, pracowników naukowo- dydaktycznych wyższych uczelni, przedstawicieli wojewódzkich ośrodków doskonalenia nauczycieli, powiatowego ośrodka doradztwa i doskonalenia nauczycieli, Warszawskiego Centrum Innowacji Edukacyjno - Społecznych i Szkoleń, przedstawicieli jednostki samorządu terytorialnego: wójtów, dyrektorów ds. edukacji w samorządach lokalnych.**

Opisywany model ma formułę katalogu form współpracy, które stwarzają możliwość stosowania innowacyjnych i niestandardowych rozwiązań wynikających z uwarunkowań lokalnych opartych na unormowaniach prawnych i doświadczeniu.

Etapy pracy przedstawione w katalogu są spójne ze standardami współpracy pomiędzy instytucjami uwzględniającymi zasady: (Dz. U. 2013 nr 0 poz.532 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach).

- adekwatności – co oznacza trafne i rzetelne zdiagnozowanie istoty potrzeb dzieci/ucniów i stanu wiedzy dotyczącej metod i warunków ich zaspokojenia,
- elastyczności działań – czyli wyboru sposobów/metod zaspakajania potrzeb dzieci/ uczniów zgodnie z wynikami diagnozy, a nie jedynie powielanie przyjętych schematów działań,
- zadaniowości – rozumianej jako wybór optymalnego działania ale mieszczącego się w obszarze wzajemnych kompetencji instytucjonalnych, osobowych i materialnych/rzeczowych,
- komplementarności – inaczej korelacji zaplanowanych i przyjętych do realizacji zadań w wymiarze optymalnym, a w przypadku nadmiernych barier w wymiarze minimum (zestaw norm i procedur, które na danym poziomie uwarunkowań lokalnych są niezbędne do prawidłowego rozwiązania problemu dziecka/ucnia).

Należy podkreślić, że standardy jako element jakości współdziałania, powinny stanowić jej istotę w obszarze świadczeń usług związanych z zaspakajaniem potrzeb dzieci/ucniów. Są to działania o **charakterze procesowym**, opartym na wspólnej wiedzy, doświadczeniach, potrzebach i sferach działania, które nie powinny mieć charakteru nadzoru lecz stymulacji i wsparcia. O jakości wzajemnych działań decyduje rzeczowa informacja, stabilne prawo i determinacja instytucji/osób podejmujących współpracę.

Uwzględnienie standardów współpracy pomiędzy instytucjami jest podstawą do:

- refleksji nad sferą problemu z jakim spotyka się dziecko/uczeń,
- pozwala na identyfikację podmiotów, które należy zaangażować do wspólnych działań,
- stwarza możliwość poznania warunków i metod pracy poszczególnych instytucji,
- umożliwia wzajemne poznanie się osób biorących udział w tych działaniach,
- implikuje opracowanie realnego katalogu zadań z określeniem roli poszczególnych instytucji i osób,
- pozwala na merytoryczną ocenę realizacji zadań na każdym etapie,
- wskazuje zakres zaangażowania instytucjonalnego, osobowego i rzeczowego.

W opracowanym *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* uwzględniono siedem etapów jego realizacji, wskazując jednocześnie ich wzajemne przenikanie i kompatybilność. W czasie spotkań warsztatowych zwrócono uwagę na ideę działań pomocowych, w której zasadą powinno być angażowanie podmiotów najbardziej potrzebujących zmian stanu obecnego, co wskazuje na lokalne jednostki organizacyjne. Decyzje dotyczące działań obszarowych tzn. wskazania dzielnicy, miasta, gminy czy powiatu jako organu wdrażającego opisywany model są wynikiem konkretnych potrzeb.

Etapy realizacji opracowanego *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* określono jako:

1. Rozpoznanie przez organ prowadzący zasobów i potrzeb szkół oraz instytucji i organizacji pozarządowych działających na rzecz dziecka i jego rodziny
2. Stworzenie lokalnej koalicji instytucji na rzecz wsparcia dziecka i jego rodziny
3. Powołanie koordynatora d.s. współpracy szkoły z instytucjami działającymi w środowisku
4. Wypracowanie sposobu kontaktowania się instytucji i szkoły
5. Wskazanie/określenie obszarów wsparcia i form pomocy na poziomie każdej instytucji (w rozwiązanie konkretnej sprawy mogą być zaangażowane różne instytucje)
6. Analizę problemów pojawiających się w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, wspólne poszukiwanie rozwiązań w ramach kompetencji poszczególnych instytucji.
7. Utworzenie lokalnego, profesjonalnego portalu internetowego dla rodziców dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz pracowników zaangażowanych w proces wsparcia dziecka i jego rodziny, dotyczącego kompleksowej informacji o możliwościach wsparcia przez instytucje i organizacje pozarządowe działające w środowisku lokalnym.

W etapie I istotne okazało się **doprecyzowanie podstaw społecznych przesłanek problemu dziecka/ucnia w kontekście jego identyfikacji**. Zatem, należy go scharakteryzować (opisać, omówić), uzasadnić merytorycznie podstawy współpracy i jej zakres, wskazać etap rozwoju problemu dziecka/ucnia, tendencje (nasilenie – stan stały) oraz określić jakie korzyści przyniosą podejmowane działania. Konieczne jest uwzględnienie aktów prawnych, które umożliwią/nakażą realizację planowanych zadań sformułowanych jako jednoznaczne i celowe.

Diagnoza (rozpoznanie) w przyjętym modelu jest równoznaczna z identyfikacją problemu, w tym z określeniem zasobów:

- instytucjonalnych – wskazanie, które instytucje mają kompetencje dotyczące rozwiązania konkretnego problemu,
- osobowych – określenie jakie formalne (znane) kompetencje musi posiadać zespół realizujący działania. Należy wskazać wymogi dotyczące formalnego doświadczenia zawodowego (kwalifikacje), umiejętności i uprawnień (w każdej instytucji są lub mogą być nieco inne, ponieważ dotyczą specyfiki zadań tam realizowanych) oraz cech osobowych, które w systemie działań pomocowych warunkują jakość i efektywność działań.
- materialnych – sprecyzowanie jaki rodzaj wsparcia może instytucja oferować. Zadania instytucji należy określić szczegółowo aby miały charakter procesu, a nie jedynie działań incydentalnych, chaotycznych, przypadkowych.

Na etapie diagnozy konieczne jest określenie konkretnych potrzeb co jest uwarunkowane liczbą dzieci/uczniów (w tym uczniów z SPE), które posiadają opinie, orzeczenia lub z innych powodów wymagają działań pomocowych przekraczających możliwości rozwiązania na poziomie placówki. Równie istotne wydaje się wskazanie instytucji zaangażowanych w rozwiązanie konkretnego problemu

i oszacowanie liczby specjalistów, którzy będą wspierać działania i brać bezpośredni udział w działaniach pomocowych.

Szczególną rolę przypisuje się w tym *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* osobie zarządzającej zarówno oświatą jak i innymi instytucjami/organizacjami na poziomie samorządu terytorialnego - np. burmistrz, wójt, marszałek, prezydent. Mówimy tu o świadomości problemu i decyzyjności organizacyjno-personalnej.

W etapie II *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* przyjęto, że **lokalna koalicja** powinna być utworzona na poziomie powiatu (wariant optymalny) aby jej zasięg nie ograniczał się jedynie do działań dla jednej placówki lecz był zadaniem systemowym. Na tym etapie ważne jest wsparcie osoby decyzyjnej (np. starosty, dyrektora ds. edukacji) czyli koordynatora działań pomocowych.

Zasadą powinna być współpraca oparta na strategii, która powstała dla rozwiązania konkretnych potrzeb dzieci/uczniów i jeśli jest skuteczna to należy ją powtarzać w sytuacjach podobnych, analogicznych. Trzeba zaznaczyć, że przedstawiciele instytucji powinni być delegowani zgodnie z rozpoznanymi potrzebami (konkretne osoby - personalne przypisanie do zadań).

W kolejnych, **etapach III oraz IV** wdrażania rozwiązań *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* są przedstawione **sposoby komunikowania osób zaangażowanych w rozwiązanie problemu dziecka/ucnia**. Przyjęto, że miejsce, czas, sposób dokumentowania będą zależały od wspólnie wypracowanych standardów, a rolę inspiratora powinien mieć koordynator współpracy.

Określenie rodzaju wsparcia i poszukiwanie rozwiązań (skonkretyzowanie działań, ich zakresu, czasu realizacji) to **etap V i VI**. Należy przez to rozumieć precyzyjne procedury, które są uruchamiane w przypadku konieczności udzielenia dziecku/ucniowi ponadstandardowej pomocy tzn. takiej, która wymaga działań systemowych, szerokopłaszczyznowych często o charakterze interwencyjnym.

W sytuacjach, które trudno jest przewidzieć, a tym bardziej zaplanować działania, należy uwzględnić regulacje nadzwyczajne, wymagające opisanie/sprecyzowania trybu decyzji i postępowania (aby nie doszło do przekroczenia uprawnień).

W modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi określono precyzyjnie obszary wsparcia, które zakładają:

1. Wsparcie szkoły:

a) wsparcie dyrektora

- informacje o aktualnych przepisach prawnych
- dyskusje nad konkretnymi problemami
- pomoc w poszukiwaniu informacji o instytucji, która może pomóc w rozwiązaniu konkretnego problemu
- wymiana informacji pomiędzy instytucjami w zakresie udzielanego wsparcia, wspólne programowanie form wsparcia w zależności od zdiagnozowanej potrzeby

a) wsparcie nauczycieli

- wymiana doświadczeń z nauczycielami szkół specjalnych (dzień otwarty, obserwacja zajęć, konsultacje, bieżące wsparcie)
- utworzenie punktów konsultacyjnych dla nauczycieli
- upowszechnianie wiedzy dotyczącej dobrych praktyk w zakresie współpracy środowisk lokalnych na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i ich rodzin, które będą mogły stanowić inspirację i zachętę do tworzenia lokalnych rozwiązań
- kompleksowa informacja o zadaniach różnych instytucji w zakresie wsparcia dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz ich rodzin
- organizacja różnych form doskonalenia przez Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli
- tworzenie Akademickich Centrów Wsparcia
- zawarcie porozumień (np. między dyrektorem szkoły a organem prowadzącym, dyrektorem szkoły a dyrektorem poradni psychologiczno - pedagogicznej).

2. Wsparcie rodziców:

- informacja o możliwościach wsparcia w środowisku lokalnym w zakresie pomocy w rozwiązywaniu konkretnych problemów
- „Książeczka” z kompetencjami różnych instytucji w zakresie wsparcia dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz ich rodzin

3. Wsparcie uczniów:

- organizacja zajęć specjalistycznych
- zaopatrzenie np. w środki ortopedyczne i inne w zależności od niepełnosprawności
- pomoc w organizacji zakwalifikowania się na turnus rehabilitacyjny
- inne działania instytucji skierowane na bezpośrednią pomoc dziecku.

4. Wsparcie dla organu prowadzącego:

- opracowanie listy instytucji wspierających przez wyznaczonego koordynatora
- szkolenia dla przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego z zakresu specyfiki pracy

z dziećmi/uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi z uwzględnieniem współpracy z rodzicami.

2. PILOTAŻ

Opracowanie teoretycznych podstaw *modelu współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* jest jednym z elementów jego wdrożenia, bowiem stworzenie standardów współpracy jest zadaniem zespołu ekspertów, którzy są przedstawicielami różnych środowisk zaangażowanych w działania na rzecz dzieci/uczniów. Jego weryfikacją będą działania pilotażowe, zaplanowane na rok szkolny 2014/15, które pozwolą na:

- określenie mocnych i słabych stron instytucji zaangażowanych we wspólne działania,
- identyfikację barier instytucjonalnych, osobowych, prawnych, materialnych,
- doprecyzowanie roli koordynatora- jego umiejscowienie powinno być zależne od uwarunkowań środowiskowych,
- wskazanie efektywności działań – co jak należy przyjąć zależne jest od świadomości osób współpracujących (od osób decyzyjnych zatrudnionych w organach prowadzących),
- stworzenie mapy zasobów (katalog) - instytucjonalnych, osobowych, materialnych ze szczególnym uwzględnieniem roli lokalnych mediów,
- wskazanie korzyści dla instytucji zaangażowanych we współpracę – system motywacyjny, mierzalność efektów,
- utworzenie koalicji interdyscyplinarnej jako warunku koniecznego w planowanej strategii,
- szkolenia dla pracowników JST- uświadomienie złożoności problemów z jakimi spotyka się szkoła jako instytucja,
- standaryzacja finansowania - odpowiednie wykorzystanie funduszy dla uczniów/dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w samorządzie lokalnym.

3. PODSUMOWANIE

Jak wynika z badań dotyczących współpracy organizacji pozarządowych z administracją publiczną, rozwiązania modelowe, w tym opracowanie standardów wspólnych działań powinny być rezultatem kompilacji rozwiązań praktycznych opartych na podstawach koncepcji teoretycznych. Przedmiotowy *model współpracy instytucji i placówek oświatowych realizujących kształcenie dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* łączy te dwa obszary mając realne przesłanki do wdrożenia jako działania nie tylko lokalne.

Opracowała dr Ewa Szumilas